

УДК 37.091.32:7(8):37.091.33

Гайдамака Олена Василівна,

кандидат педагогічних наук, завідувач сектору профільної середньої освіти Інституту модернізації змісту освіти МОН України, м. Київ

«МИСТЕЦТВО» У 8-МУ КЛАСІ (МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті автор визначає методичні доміанти, на які потрібно спиратися вчителям під час навчання мистецтва учнів 8-го класу за навчальною програмою «Мистецтво» (авт. Масол Л. М. та ін.). На прикладі матеріалів підручника та робочих зошитів, розроблених автором, пояснюються особливості структурування змісту навчального матеріалу, добору творів мистецтва, що відображають стильові ознаки різних періодів, виокремлення методичного інструментарію вчителя для проведення змістовних і цікавих уроків. Наводяться групи методів, які вмотивовують школярів пізнавати мистецтво різних часових періодів, викликають емоційний відгук, спонукають до більш глибокого ознайомлення з мистецькими шедеврами в різних художніх стилях і жанрах, що тим самим формує в учнів систему компетентностей та заохочує до творчого самовираження в індивідуальній, груповій і колективній мистецькій діяльності.

Ключові слова: мистецтво, 8 клас, зміст, форми і методи викладання мистецтва.

Предмети художньо-естетичного циклу в загальноосвітній школі спрямовані на формування естетично розвиненої особистості, завдяки впливу на емоційно-чуттєву сферу учнів через образний зміст творів мистецтва вони здатні закладати систему цінностей, насамперед загальнолюдських, і ефективно сприяти формуванню патріотизму, моральних якостей.

У 2016/2017 навчальному році учні 8-х класів починають вчитися за новим змістом освіти. Освітня галузь «Мистецтво» у 8-му класі, відповідно до типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеню, реалізується через навчальний предмет «Мистецтво» за навчальною програмою «Мистецтво. 5–9 класи» [3].

Особливістю цієї навчальної програми є цілісність і наскрізність, що реалізуються через наскрізний тематизм та логіку побудови змісту за роками навчання від 5 до 9 класу. У 5-му класі школярі засвоюють особливості **мови** різних видів мистецтва, у 6-му класі – палітру **жанрів** музичного та образотворчого мистецтв, у 7-му класі – новітні явища в мистецтві в єдності традицій і новаторства. У 8-9 класах опановуватимуть **стилі та напрями** мистецтва.

Якісна реалізація змісту цієї нової навчальної дисципліни вчителями потребує її методичного тлумачення. **Метою статті** є визначення методичних доміант, на які потрібно спиратися вчителям під час навчання учнів 8-го класу мистецтву за навчальною програмою «Мистецтво» (авт. Масол Л. М. та ін.).

Проблему інтегрованого мистецького навчання учнів у загальноосвітній школі впродовж останніх десятиліть досліджували ряд науковців (Л. Масол, Н. Миропольська, О. Щолокова, Г. Шевченко). Зміст навчальної програми з художньої культури, створеної під керівництвом О. Щолокової, яка була чинною на межі століть, охоплював розвиток художньої культури від найдавніших часів до сучасності й був розрахований на весь період навчання дитини у школі (1–11 класи). Сучасна авторська концепція інтегрованого навчання мистецтва Л. Масол – «предметно-інтегративна модель загальної мистецької освіти» [1, с. 329] охоплює весь період навчання дитини в школі й побудована за принципом поліцентричної інтеграції знань, об'єднуючи традиційні навчальні предмети – музичне та образотворче мистецтво, зміст яких інтегрується в навчальному предметі «Мистецтво» на засадах духовно-світоглядного, естетико-мистецтвознавчого та комплексного видів інтеграції [2, с. 10]. Ця концепція реалізована низкою навчальних програм, що впроваджуються в останнє десятиліття в школах України як варіант викладання музичного та образотворчого мистецтва. Методичні засади викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» вчена висвітлила в низці публікацій та навчально-методичному забезпеченні курсу (підручниках, робочих зошитах тощо).

Проаналізувавши дослідження і публікації щодо методичних підходів викладання інтегрованого курсу «Мистецтво», ми дійшли висновку, що цей аспект є мало досліджуваним, потребує більш детального висвітлення у зв'язку з його новизною та обмеженістю визначеного нормативними документами навчального часу (1–0,5 години на тиждень), а також з урахуванням ймовірних ризиків (у зв'язку з тематикою курсу), пов'язаних із залученням значного обсягу інформаційного матеріалу.

Спробуємо визначити найважливіші позиції викладання мистецтва у 8-му класі, на яких має базуватися методичний арсенал учителя.

На нашу думку, місія курсу полягає в тому щоб захопити учнів мистецтвом різних часових періодів – від Антич-

ності до кінця XIX ст., викликати емоційний відгук, зацікавити їх настільки, щоб з'явилося бажання самостійно, ширше й глибше познайомитися з мистецькими шедеврами в різних художніх стилях і жанрах. Тільки на такому тлі відбуватиметься формування в учнів ціннісно-сміслових, загальнокультурних, навчально-пізнавальних, комунікативних, творчо-діяльнісних, самоосвітніх та інформаційних компетентностей, що передбачено навчальною програмою. З огляду на вищезначене, вважаємо доцільним виокремити наступні рекомендації щодо оптимізації навчально-виховного процесу у викладанні курсу «Мистецтво» у 8-му класі.

Структурування змісту навчального матеріалу в межах теми розділу (семестру) є довільним, залежно від кількості навчальних годин у семестрі, але з умовним розподілом на підтеми у відповідності до кількості визначених навчальною програмою художніх стилів, що мають опанувати учні (16 годин у першому семестрі «Стилі та напрями мистецтва стародавніх епох і цивілізацій: античний, візантійський, романський, готика, Ренесанс» та 19 годин – у другому семестрі «Стилі та напрями мистецтва: бароко, рококо, класицизм, романтизм, реалізм»). Головне – ознайомити учнів із найхарактернішими ознаками кожного із зазначених у програмі художніх стилів. У контексті структурування змісту важливо наголосити, що для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компоненту змісту навчального предмета, бажано передбачати час для виконання учнями практичних робіт з образотворчої діяльності або виконання вокальних творів; для презентації учнями результатів своєї самостійної пошукової діяльності; віртуальних екскурсій тощо, адже саме художньо-творча діяльність мотивує до самовираження і реалізації власних потреб та нових ідей у соціумі.

Мистецький навчальний матеріал для роботи на уроках є **варіативним**. Головною вимогою щодо його відбору є: *добір творів мистецтва, що презентують найхарактерніші ознаки стилю, їх педагогічна доцільність і цікавість для учнів.*

Інформаційний матеріал уроку доцільно структурувати навколо **домінант** кожної з підтем. Інформації для засвоєння учнями має бути небагато, не варто її нагромаджувати, зокрема історичним контекстом епохи, переліками імен митців, творів, дат тощо, адже наперед відомо, що така інформація засвоюється тимчасово. Доцільно зосередити увагу учнів на найголовнішому – на творах мистецтва, які презентують певний художній стиль. У цьому контексті важливо зазначити, що кожен окремо взятий художній стиль по різному виявився в тому чи іншому виді мистецтва. Наприклад, ознаки романського й готичного стилів яскраво проявилися зокрема в архітектурі; ознаки класицизму – в архітектурі й музичному мистецтві; романтизму – в музичному мистецтві тощо. І саме тому педагогу доцільно зосередитися на доборі інформаційного та художнього матеріалу навколо цих домінуючих видів мистецтва, пам'ятаючи, що одне з головних завдань курсу – викликати інтерес учнів до мистецтва давніх епох і художніх стилів, навчити їх думати, аналізувати, шукати сенси творів мистецтва і, можливо, зіставляти їх із тим художнім середовищем, що оточує сучасного школяра, аналізувати свої відчуття від творів мистецтва, навчати формувати власну думку, вміти її відстоювати тощо. Важливо, щоб восьмикласники засвоїли і зрозуміли *«риси обличчя»* художнього стилю у творах мистецтва.

Положення, які має враховувати вчитель під час підготовки до уроку:

- Урок має бути емоційно насиченим і цілісним (метод емоційної драматургії).
- Головне – не кількість набутих знань, а накопичення особистісного художньо-естетичного досвіду; не інформація, а власні емоції та почуття, ставлення до мистецьких цінностей.
- Розуміння мистецтва – це творчий процес співпереживання та інтерпретації, що носить активно діалогічний характер. Саме «діалог» дає змогу особистості не тільки прилучитися до вітчизняних і загальнолюдських цінностей, а й самовизначитися у світі мистецтва, залучитися до його творення, удосконалюючи

насамперед власний духовний світ.

- На уроці має панувати атмосфера гармонії й доброзичливості, яка сприятиме зануренню в ауру творів мистецтва та викрешуватиме іскру позитивної енергії, яку можна отримати завдяки мистецтву.
- Уроки «Мистецтва» мають розвивати в учнів почуття успіху від власних досягнень у царині мистецької культури, впевненості в спроможності самостійно розв'язувати художні завдання.

Широкий арсенал методичного інструментарію вчителя.

У реалізації вищезначених гасел важливою є особистість самого вчителя – не тільки транслятора певної кількості знань й інформації, а партнера по пізнанню світу мистецтва. Тому дуже важливою є власне форма організації навчально-виховного процесу на уроці й різноманітність методичного інструментарію, що застосовує вчитель. Не секрет, що авторитарний підхід з монологічним викладом навчального матеріалу є неефективним і малоцікавим для учнів, особливо якщо це стосується мистецтва. Тому оптимальними, на нашу думку, є *інтерактивні форми навчання*: робота в парах, групах (зокрема методи «Ажурна пилка», «Акваріум» тощо) – у процесі опанування нового матеріалу; фасилітована дискусія – під час сприймання й інтерпретації творів мистецтва; методів «Прес», «Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу», «Дебати» тощо – під час опрацювання дискусійних питань; «Мозковий штурм», «Асоціативний куш» тощо – на етапах узагальнення чи актуалізації.

Опанування художнього змісту навчального предмета має здійснюватися в тісному взаємозв'язку традиційних методів навчання (словесних, наочних, формування самостійних дій) з ігровими, евристичними методами та, що важливо для інтегрованого курсу, – **інтегративними технологіями**.

Вагомою методичною допомогою на уроках є навчальні видання для учнів: **підручники, робочі зошити**. Але підручник – це не тільки інформаційний і візуальний матеріал для учня, це і «методичні підказки» для вчителя. Адаже саме в підручнику закладені ос-

нови методики викладання цього курсу. Так зокрема, підручник «Мистецтво. 8 клас» (авт. Гайдамака О. В.) [4] передбачає діалогічний стиль навчання предмета: запитання, які перемищують навчальні тексти підручника, допоможуть учителю спрямовувати хід уроку, організувати повноцінне засвоєння матеріалу учнями, спонукати їх пригадати засвоєне раніше, думати, спостерігати, порівнювати. Блок запитань до творів мистецтва стане в пригоді вчителям в організації аналізу-інтерпретації запропонованих творів мистецтва. Адаже зразки мистецьких творів у підручнику – це не просто красиві картини, додаткові ілюстрації, а рівноправні з текстом дидактичні одиниці, за допомогою яких відбувається опанування навчального предмета.

Ілюстрації в даному підручнику мають великий розмір, що сприятиме уважному і детальному сприйманню та аналізу творів мистецтва школярами. У рубриці «Перлина» мистецький шедевр виокремлюється і стає яскравим прикладом художнього стилю, що подається з конкретною дидактичною метою: акцентувати увагу на кульмінації, яка присутня на кожному уроці, – мистецький твір як зразок стилю з його характерними рисами і обов'язковий його аналіз.

Інформаційний матеріал у підручнику мініміалізовано: він поданий лаконічно й має на меті висвітлити тільки характерні ознаки художнього стилю, що вивчається. Його опанування зручно здійснювати через різні інтерактивні технології (роботу в парах, групах), адже він розміщений блоками, відповідно до видів мистецтва, у яких яскраво відобразився той чи інший художній стиль. Рубрика «Довідка» репрезентує художні досягнення періоду розквіту певного художнього стилю, а рубрика «Факт» – цікаві факти, що прямо чи опосередковано пов'язані з даною художньою епохою.

Створенню діалогічної партнерської атмосфери уроку сприятимуть впровадження *дискусійних форм роботи* (зокрема, через застосування методів «Прес», «Відкритий мікрофон», «Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу», «Дебати» та ін.). На їх організації спрямовують

проблемні запитання підручника (наприклад, «Поміркуйте, які зміни відбулися в зображенні людини порівняно з епохою античності», «Пороздумуйте з однокласниками, чому саме такі ознаки притаманні архітектурі романського стилю», «Проведіть дискусію «Що я розумію під поняттям велика людина» тощо).

Система завдань підручника («Як у змісті афіш втілено сюжет опери?», «Порівняйте гру-імітацію (перегук регістрів) у музиці зі світлотінню в живопису й графіці», «Поміркуйте, яка музика «звучить» із цих полотен», «Уявіть, про що можуть спілкуватися персонажі картин. Спробуйте відтворити їх сюжет у ролях», «Якби картини заговорили»: придумайте уявну бесіду персонажів картин», «Спробуйте уявити себе серед зображеної художниками природи та передати словами те, що побачите й відчуєте»), спрямовує педагога до активнішого застосування на уроці інтегративних технологій, завдяки чому відбувається сприймання художніх образів різних видів мистецтва в їх цілісності, з одного боку, і ефективний розвиток образно-асоціативного мислення учнів – з іншого.

Не варто забувати про те, що учні в цьому віці із великим задоволенням співають і творять руками (головне, щоб зміст завдання відповідав даній віковій категорії), тому з метою реалізації практико-орієнтованого компоненту змісту навчального предмета «Мистецтво» в підручнику подано орієнтовні практичні завдання з образотворчої діяльності та твори для співу.

Творче самовираження учня може здійснюватися й через виконання *мистецьких проєктів* – індивідуальних чи колективних. У підручнику на цей вид діяльності спрямовує рубрика «Робота з додатковими джерелами інформації». Цей вид діяльності стимулюватиме школярів до самостійної роботи, сприятиме формуванню уміння пошуку й аналізу художньої інформації, виробленню власної позиції щодо неї під час презентації (аргументація своєї позиції, власних досягнень, ставлень). У зв'язку з тим, що для виконання проєкту (короткотривалий він чи довготривалий) необхідний певний час, педагог

має враховувати це і не зловживати таким видом діяльності. Наголосимо: проєктна діяльність має організовуватися тільки на добровільних засадах: це стосується і вибору теми, обсягу пошукової роботи, і форм презентації. В умовах особистісно орієнтованого навчання головним завданням вчителя стає вмотивувати учнів вивчати предмет, віднайти завдання, які відповідатимуть і здібностям, і можливостям кожного школяра.

Проєктну діяльність учнів потрібно ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати. Доцільно стежити за виконанням проєкту, допомагати учням організувати свою роботу, вчасно корегувати її, консультувати в разі виникнення труднощів.

Оцінювання учнів з навчального предмета «Мистецтво» також має свої особливості. На наше глибоке переконання, рівень засвоєння учнями теми не можливо виявити тільки завданнями репродуктивного типу. Адаже щонайперше, це – урок творчості, урок роздумів і дискусій, і тому учитель має зрозуміти, як той чи інший учень орієнтується в матеріалі, яким чином може його використати в самостійній пошуковій і творчій діяльності, зокрема під час змістовного проведення вільного часу.

Для узагальнення художнього змісту доцільно застосовувати такі *форми роботи* як: круглий стіл, інсценізація, диспут, конференція тощо, а також застосовувати види завдань різного рівня складності (репродуктивні, творчі, практичні тощо), які допоможуть виявити рівень сформованості в учнів компетентностей, визначених навчальною програмою (предметних, міжпредметних і метапредметних (ключових)). Єдина засторога до будь-яких завдань, розроблених власне учителями: **не перевіряйте знання учнями історичних дат, списків митців та їхніх творів**. Це суперечить основним навчально-виховним завданням курсу, його особистісно орієнтованому спрямуванню, а переобтяження уроків такою інформацією призведе до негативного ставлення до предмета загалом з боку учнів.

Методичною допомогою в цьому аспекті можуть стати робочі зошити

«Мистецтво. 8 клас. Перевіряємо компетентності» (авт. Л. Масол, О. Гайдамака) [5], «Мистецтво. 8 клас. Зошит з перевірки знань» [6]. Ці видання допоможуть зокрема в доборі й виконанні учнями на уроках та в позаурочний час різноманітних завдань:

- для виявлення емоційно-ціннісного ставлення до творів мистецтва;
- для виявлення рівня опанування учнями знань, розуміння інформаційного матеріалу курсу;
- завдань-роздумів;
- завдань на мистецькі порівняння, зіставлення;
- художньо-інтегративних;
- художньо-практичних;
- для самостійної пошукової діяльності.

Ще раз наголосимо: у оцінюванні результатів виконання учнями різних завдань учителю не доцільно фокусувати увагу на суто інформативних аспектах курсу (вимагати детальних знань біографій певних представників мистецтва, назв конкретних творів мистецтва, дат їх створення тощо). Оцінюючи відповіді восьмикласників з мистецтва, варто звернути увагу на те, як вони здатні характеризувати мистецькі твори, оперуючи конкретними прикладами, поняттями; як висловлюють оцінні судження щодо мистецьких явищ; зіставляють та порівнюють твори мистецтва; синтезують засвоєну інформацію; аналізують та узагальнюють; формулюють висновки.

Під час оцінювання практичних чи самостійних завдань доцільно враховувати не тільки якість створеного, а й індивідуальні можливості учня, його зацікавленість, уважність, старанність тощо.

Наприкінці вивчення теми розділу варто здійснювати тематичне і, відповідно, підсумкове оцінювання. Тут рекомендуємо давати учням **завдання для виявлення рівня** орієнтування в поняттях, засвоєних упродовж вивчення теми (підтеми) розділу; діагностувати їхні уміння аналізувати, інтерпретувати й оцінювати твори мистецтва, мислити узагальнено, інтегрально в межах теми розділу. У перебігу такого оцінювання також бажано врахувати зацікавленість учнів матеріалом теми.

Висновки. З огляду на необхідність ефективної та якісної реалізації змісту нової навчальної дисципліни «Мистецтво» у 8-му класі нами розкрито методичні особливості навчання восьмикласників на уроках мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах, виокремлено методичні доміанти, що слугують орієнтиром у процесі підготовки та проведення уроків мистецтва за навчальною програмою «Мистецтво» (авт. Масол Л. М. та ін.), на прикладі авторського підручника пояснено особливості структурування змісту навчального матеріалу, добору творів мистецтва, що відображають стильові ознаки різних періодів, виокремлення методичного інструментарію вчителем для проведення змістовного й цікавого уроку. Наводяться групи методів, які сприяють мотивації школярів у пізнанні мистецтва, залучають їх до творчого самовираження в індивідуальній, груповій і колективній мистецькій діяльності.

Подальшої розробки потребують художньо-педагогічні технології та особливості їх впровадження в практику викладання мистецьких дисциплін.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія / Людмила Михайлівна Масол. – Київ : Промінь, 2006. – 432 с.
2. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посіб. для вчителів [за заг. ред. Л. М. Масол]. – Харків : Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
3. Мистецтво: навчальна програма для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 5–9 кл. / Л. Масол, О. Коваленко, Г. Сотська, Г. Кузьменко, Ж. Марчук, О. Константинова, Л. Паньків, І. Гринчук, Н. Новикова, Н. Овінникова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.old.mon.gov.ua>
4. Мистецтво: [підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл.] / Олена Василівна Гайдамака. – Київ : Гене́за, 2016. – 196 с.: іл.
5. Мистецтво. Перевіряємо компетентності : [зошит-альбом для 8-го кл. загальноосвітн. навч. закл.] / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака. – Київ : Видавничий дім «Освіта», 2016. – 48 с.: іл.
6. Мистецтво. Зошит з перевірки знань : [робочий зошит для 8-го кл. загальноосвітн. навч. закл.] / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака. – Київ : Гене́за, 2016. – 64 с.: іл.

REFERENCES

1. Masol, L. M. (2006). *Zagalna mistetska osvita: teorlya i praktika: monografiya* [General art education: theory and practice: monograph]. Kyiv : Promin.
2. Masol, L.M. (2006). *Metodika navchannya mistetstva u pochatkovy shkoli: posib. dlya vchiteliv* [Method of studies of art at initial school: posib. for teachers]. Kharkiv : Vesta, Ranok.
3. Masol, L., Kovalenko, O., Sotska, G., Kuzmenko, G., Marchuk, Zh., Konstantinova, ... Ovinnikova, N. *Mistetstvo: navchalna programma dlya zagalnoosvitnih navch.zakl.iz navchannyam ukrayinskoyu movoyu. 5-9 kl.* [Art : curriculum for General studies schools with instruction in the Ukrainian language. 5-9 cl.]. Retrieved from <http://www.old.mon.gov.ua>
4. Gaydamaka, O. (2016). *Mistetstvo: [pidruch. dlya 8-go kl. zagalnoosvit. navch. zakl.]* [Art:] [proc. for the 8th grade a textbook for secondary schools]. Kyiv : Geneza.
5. Masol, L. M., & Gaydamaka, O. V. *Mistetstvo. Pereviryaemo kompetentnosti: [zoshit-albom dlya 8-go kl. zagalnoosvitn. navch. zakl.]* [Art. Check the competence :][the book-album for the 8th grade for general studies schools]. Kyiv : «Vidavnichiy dim «Osvita».
6. Masol, L. M., & Gaydamaka, O. V. *Mistetstvo. Zoshit z perevirki znan : [robochiy zoshit dlya 8-go kl. zagalnoosvitn. navch. zakl.]* [Art. Notebook with test knowledge :] [a workbook for the 8th grade for general studies schools]. Kyiv : Geneza.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2016 р.

М. Ешер.
Риби/Птахи. 1967

(До статті О. В. Семенової «Створення композиції ілюзорно-фантастичного орнаменту», с. 29)